

pored novih likovnih vrijednosti još i izraz novog demokratskog duha, izraz ideja praktičnog prosvjetiteljstva, u njemu su strukturirane i karakteristike građanskog duha 19. st. koje se iskazuju u kontinuiranoj dinamici rada i gospodarenja. U tom kontekstu uređenje i namjena Maksimira postavljeni su kao epigraf Hrvatskom gospodarskom društvu osnovanom 1841. godine, koje bi zaslužilo da jednom dobije ako ne monografijski, a ono izložbeni prikaz kao dio naše kulturne povijesti, jer se njegovo djelovanje ne iscrpljuje samo u sferi agrarne privrede, nego zadire i u kulturni život Hrvatske kao praktična provedba preporodnih ideja.

Važno je istaknuti još jednu komponentu, a to je osjećaj za vrijeme, koji njegova kreatora Haulika motivira u uređenju, namijenivši ga da bude »na ures metropole, a isto tako za diku domovine i dušama umornim od javnih poslova i zbilje životne da se osvrže nedužnim nasladama prirode...« To jest riječima romantično, ali značenjem i slutnja da će jednom u budućnosti biti skloništem umornima od tegoba što će ih donijeti novo vrijeme. Po svemu tome je Maksimir spomenik kulture čija je vrijednost određena izvanumjetničkim čimbenicima.

U smislu pak kompletne valorizacije Maksimira nastao je danas nesporazum, jer suvremeni arhitekt ulazi bez krznanja u taj prostor i želi mu dati »pečat svog vremena« na razaznajući pravo kojoj vrsti umjetničke kreacije pripada pejzažni perivoj, niti u čemu se sastoji njegova prava kvaliteta.

U kompozicijskoj strukturi to jest oblikovanje prostora, ali takvo koje ga definira kao slikarsku kreaciju sa svim efektima što pripadaju romantičnoj pejzažnoj slici. To je već od početka bila intencija svakog kreatora pejzažnog perivoja, pa je i definicija u romantizmu glasila: vrtna umjetnost je »pouzdana sestra slikarstva krajolika«. Ćiril Jeglič, koji dobro poznaje tu odliku i posebnost, piše o Maksimiru kako je »čitav kompleks sadržaja i oblika izrastao iz autohtonosti krajolika kojemu je osnova hrastova šuma, izrastao je iz realnog ambijenta s nadahnućem idealizma... u cjelini parkovne kompozicije prevladala je harmonična slikovitost i lirizam pejzažnog parka — jezgre šume, svijetli proplanci travnjaka, jezera, soliteri i skupine drveća, bogato izmjenjivanje privlačnih veduta, sunce i ugodna sjena, živahne boje i mirno zelenilo...«

Svaka nova intervencija, svako unošenje po duhu i obliku posve različitih sadržaja, značilo bi, dakle, degradiranje osnovne ideje kreatora, kojemu je sama priroda artistska materija, a dodavanjem suvišnih i neprikladnih arhitektonskih akcesorija dekompoziciju već posve dovršene slike.

U Maksimiru treba respektirati njegovo izvorno značenje, što u biti nije nikakva romantična evokacija prošlosti, nego, naprotiv, najsuvremeniji odnos prema prirodi.

No još je delikatnija sudbina same hrastove šume, koja pak nije spomenik kulture, nego prirodna tvorevina, trajna prirodna proizvodnja, čiji je tretman, nekoć u izgradnji Maksimira, značio početke ekološkog razmišljanja, a danas joj novi program o korištenju i uređenju Maksimira, po svemu sudeći, kani podsjeći korijenje. To je, uostalom, problem, koji treba da riješe stručnjaci za šumarstvo, a ovdje nam je upozoriti na neke prijedloge o detaljiranju tog novog programa koji se bave »standardom naših građana i navikama za izlascima«. Objavljeni su u ĆIP-u, 1982, br. 10, u okviru javne rasprave o Maksimiru. Čitamo tako da nedostaju »sadržaji atraktivnog zabavnog karaktera« kao što je legoland, legosafari, pa autodrom škola, igre s vodom i na vodi, etnološki park dostignuća, električna mini željeznica koja povezuje sadržaje i tako dalje... Sve u svemu, zajedno s predloženim u projektu »Dvorcem šumarskog fakulteta« i »Domom pejzažne arhitekture«, već dobro poznati tip nekakva »parka kulture i odmora«. Sve bi to omogućilo građanima — kako piše predlagač — »da se sretnu, zabave, nešto nauče, odmire, opuste, relaksiraju i zadovoljni vrata kućama«. Za budućeg povjesničara izvanredan podatak o psihološkom portretu jednog društva — ne samo našeg — koje je primorano da svijet doživljava preko posrednika. (Neka nas skok unatrag ne iznenađuje — počeo

lo je u početku 19. st. sa zabavnim časopisima za dva sua ili dva penija!)

Istina je, doduše, da bi slična koncepcija u načelu i bila prihvatljiva, ali ne u Maksimiru, nego možda u novim naseljima što ih uporno nazivamo dormitorijima, očekujući valjda od Svevišnjeg da razbije dosadu spavajućih tornjeva. Maksimir pak neka se ostavi šetačima, trkačima, gljivarima i svima onima, a ima ih mnogo, koji vole uživati u čistoj prirodi i ne treba im rekreacija uz atraktivni program. Valjda postoji mogućnost demokratskog dogovora o korištenju općinske gmajne, ili će pak s Jurjevcem biti onako kao što napisa Matković u Forumu o novom naselju u Jurjevskoj: »Molim vas, drugovi, ne pokušavajte me uvjeriti kako sam mogao, koristeći se svojim samoupravnim pravima, pravodobno intervenirati. Figu sam mogao! Držati figu u džepu«.

Krešimir Ivaniš

PRIJEDLOG DALJNJEG TOKA OBNOVE PERIVOJA MAKSIMIR

Točno prije 30 godina, gotovo neposredno nakon rata, grad Zagreb raspisao je natječaj za uređenje perivoja Maksimir. Vrlo ugledan ocjenjivački sud dodijelio je 1953. godine četiri jednakovrijedne nagrade autorima: Zvonimiru Fröhlichu; Smiljanu Klaiću i Branku Bercu; Zvonimiru Badovincu; te Ćirilu Jegliču, Silvani i Josipu Seisselu u Miljenku Stančiću. Ovo bilježim da podsjetim kako ove vrijedne ideje, osnovane na vrlo osmišljenom programu, autori kojega su bili: A. Albini, A. Mohorović, A. Deanović, V. Antolić, I. Zemljak, P. Ungar, ..., trideset godina čekaju svoje vrednovanje i ostvarenje! To je obaveza ove komunalne zajednice, jednaka obavezi javne rasprave o Provedbenom planu. Smatram da je zadatak Društva povjesničara umjetnosti da takvu akciju vrednovanja i analize potakne uz prigodnu izložbu u zajednici s Društvom arhitekata (gdje su radovi i bili izloženi 1953. godine na prvoj izložbi natječajnih radova u tada novim društvenim prostorijama).

Kvalitativna stručna analiza natječajnih radova pokazat će niz vrlo vrijednih zamisli, ali i neke koje je, nažalost, zbivanje u prostoru potpuno onemogućilo. Predlažem da kvalitetna sinteza ovih prijedloga posluži kao podloga programu za raspisivanje međunarodnog urbanističko-hortikulturnog natječaja za obnovu prostora maksimirske šume u povijesni perivoj Maksimir.

Osim navedenog prijedloga smatram da obnova i ponovno postepeno pretvaranje prostora unutar zaštićenih granica u povijesni perivoj treba polaziti od sljedećih postavki:

— u posljednjih 30-ak godina razvoja maksimirskog prostora, stalna je praksa ilegalna gradnja na sjeveroistočnom i sjeverozapadnom rubu perivoja, dok je ona legalna u tragičnom raskoraku s deklariranim stavom o značajnosti prostora:

— izgradnja i širenje Poljoprivrednog i Šumarskog fakulteta, iznajmljivanje bivših poljoprivrednih zgrada i površina, izgradnja industrijskog kompleksa »Josip Kraš« koji masom i mirisom grubo zagađuje i nagrđuje Maksimir, visoka izgradnja na Maksimirskim ravnicama, lociranje dva benzinska servisa, izgradnja sjeverne tribine (suprotno od projektantskog stava) i tek završena dogradnja zapadne tribine »Dinamova« stadiona, izgradnja stambenih tornjeva u Maksimirskoj ulici, lociranje vojne bolnice i planiranje jake prometnice u Šimunskoj dolini, planirana gradnja DPO Maksimira na Prilesju i velikog stambenog bloka na Sveticama, povećanje gustoće i visine stambenih zgrada na Jordanovečkim ledinama itd.

Sve navedeno dokazuje da je obnova povijesnog parka i potrebne korekcije u užem i širem dotirnom prostoru UZA LUDAN napor pojedinih dobronamjernih ustanova i pojedinaaca ako sav taj napor nije zajednički i ako nedostaje dovoljno autoritativan nosilac tog zadatka, dovoljno udaljen od kratkoročne urbanističke i komunalne prakse, sposoban da tu praksu podredi jednom, prema vladajućem stavu: naše

gradograđevne prakse, komunalno nepotrebno, neprivredno i ekonomski deficitnom zahvatu, koji će biti stalna smetnja kratkoročnim graditeljskim ambicijama, uvijek manje ili više »potrebnim«.

Smatram da je dalji tok obnove povijesnog perivoja Maksimir neprovediv ako izravno vođenje akcija ne preuzme Sabor SR Hrvatske, Skupština grada Zagreba, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti i Sveučilište u Zagrebu.

— Dovoljno autoritativno tijelo moći će dovoljno svestrano i odgovorno riješiti nekoliko velikih problema obnove: zadržavanje ili premještanje Zoološkog vrta (što su prijedlozi nagrađenih radova iz 1952. godine), te Poljoprivrednog i Sumarskog fakulteta u parku, sa svim posljedicama. Moj je stav da su sve tri ustanove od općeg interesa i svaka iz svojih razloga nepodobna i bez perspektive za širenje djelatnosti na današnjoj lokaciji.

Potpuno je jasno da ovakve probleme ne mogu riješiti sami projektanti niti pak Odbor za izgradnju, sastavljen od korisnika samih.

Zoološki vrt i fakultetske zgrade s okolnim prostorom su na mjestu nekada najljepših Haulikovih parternih dijelova perivoja, na gotovo čitavoj šumi hrasta lužnjaka. Šimunska dolina, ograđena žicom, danas kao poljoprivredna nastavna površina, kao sastavni dio perivoja postala bi zaštitni element prema četvertračnoj novoj prometnici na istočnom rubu.

Obnova i uređenje povijesnog perivoja društveno je odgovoran i značajan, stručno osjetljiv, a ekonomski i organizacijski vrlo zamašan i stalan napor jedne zajednice. U vezi s Maksimirom ti su svi elementi još naglašeniji zbog nagomilanih i godinama nerješivanih problema. Predlažem najodgovornijim ustanovama i pojedincima, predstavnicima društvene volje na obnovi perivoja izradu realnih pokazatelja o potrebnom stručnom, organizacijskom i ekonomskom angažmanu za provedbu obnove i stalnog održavanja povijesnog perivoja Maksimir u svim njegovim dijelovima.

Takvi pokazatelji bit će osnova za donošenje društvene odluke temeljene na potrebama, ali i mogućnostima, snažan utjecaj obnove, ali i realna osnova za odustajanje od svih djelatnosti, privremeno ili stalno, ako u doglednom vremenu nema snage i sredstava za provedbu obnove.

— Značaj Maksimirskog perivoja i čitavog zelenog klina koji s Dotršćinom, sportskom zonom do pruge, zelenilom trgova, okućnica i drvoreda Željezničke kolonije Borongaja, Frateršćice i Volovčice, seže od Medvednice sve do Savice, sve je veći što su manje mogućnosti za njegovo očuvanje. Istočni klin (povezan zelenilom uz Savu sa zapadnim klinom) koji se od Bizeka, Jankomira, Opatovine preko Save veže s Lučkom šumom bio je 1970. prema GUP-u osnova identiteta zelenog Zagreba. Autori bi se u izradi provedbenog plana morali izboriti za provedbu te urbanističke zamisli.

— Uža zona perivoja Maksimir poznata je iz dokumenata o zaštiti iz 1964. godine. Ovdje predlažem granice uže i šire dodirne zone sa strogo određenim modalitetima nove arhitektonske i hortikulturene gradnje, te s prijedlozima rekonstrukcije, pa i rušenja zatečenih arhitektonskih komunalnih objekata. Granica uže dodirne zone išla bi na istoku koritom (bivšeg) potoka Stefanovca, željezničkom prugom na jugu, Kraljevićevom, Rebrtom, Donjim Bukovcem, Barutanskim jarkom, Remetama i zapadnom obalom Blizneca na zapadu, odnosno sjeveru.

Sira dodirna zona s odgovarajućim regulacijskim smjernicama bila bi omeđena na zapadu Heinzelovom, Kvaternikovim trgom, Lašćinom, Bijenikom, Mirogojem, Kamenim sto-

lom do Dolja, a na istoku Miroševačkim brijegom, Novakima i Tesličkom ulicom do pruge.

Značaj dodirnih zona s reguliranom gradnjom i visokim zelenilom okućnica, drvoreda, voćnjaka, nasada, zelenih trgova i manjih parkova jedini je mogući nadomjestak nekadašnjem »prividu beskraj« Maksimirskih šuma koje su nekad kontinuirano tekle od zelenog masiva Medvednice preko Borongajskog luga do Save. Osim toga, intenzivno zelenilo primjereno je stambenoj gradnji male gustoće pretežno u ovom dijelu grada.

Petrova ulica, kao vjerojatno najstarija prometna veza središta grada s prigradskim naseljima na istoku (Lašćinom, Jordanovcem, Bukovcem, Remetama i Stefanovcem), te maksimirskom šumom (a možda i dalje prema Sesvetama) vrlo je značajna i danas ležerno prirodno položena u slonjicu podnožja brežuljaka s drvoredom i završenom vedutom na maksimirski perivoj.

Obnova drvoreda i regulirana gradnja sa zelenim površinama te smanjenje gustoće i visine gradnje prema istoku moj su daljnji prijedlog.

— Lenuci je u regulatornoj osnovi 1905. godine zacrtao današnju Ulicu socijalističke revolucije u luku napetom od »Trga N« do Svetica. Istočni završetak te ulice, tada nazvane »Sjajna ulica«, bio je usmjeren točno na os ulaznog portala Maksimirskog parka! Naknadnom izvedbom Sokolskog stadiona 20 godina kasnije ta je divna misao zaboravljena i dakako demantirana u prostoru. Male intervencije danas na tom detalju omogućile bi ponovno i ovdje artikuliranje i dešifriranje zaboravljenog evropskog gradograđevnog jezika sa smjene stoljeća.

— Bez obzira na to mislimo li o Maksimiru kao o povijesnom perivoju, o zabavištu, ili kao o »Luna-parku«, eventualnoj mješavini svega toga ili i više od toga, jedino je sigurno: Šimunsku dolinu potrebno je do maksimuma sačuvati od gradnje, jer to je još jedino mjesto u gradu gdje se s osnovne uzdužne prometnice istok-zapad zelenilo Medvednice čita neprekinuto do same te prometnice. Koliko nam to svima vrijedi pokazat će vrijeme. Moj je prijedlog da se započeta zgrada Vojne bolnice i planirana jaka prometnica na odgovarajući način hortikultureno obrade, poštujući naprijed navedeno.

— Obaveza je autora Provedbenog plana da analiziraju svu gradnju dosada objavljenu o toj delikatnoj temi, posebno u elaboratu »Pripremni radovi za izradu PUP-a«.

Istovremeno, uz javnu raspravu o Provedbenom planu, trebalo bi izraditi i prijedlog srednjoročnog društvenog plana i društvenog dogovora o organizacijskoj i prostornoj provedbi obnove.

Tek kada se usvoje navedeni prijedlozi organizacijsko-programsko-ekonomskog značenja moći će planeri i projektanti s maksimalnom odgovornošću obaviti svoj dio posla.

Ako se takvi ili slični organizacijsko-društveno-ekonomski uvjeti ne ostvare, i ova će akcija obnove i uređenja završiti kao i sve dosadašnje, kao još jedan uzaludni napor samo nekih struktura u ovom gradu.

Iskustvo o dosadašnjoj djelatnosti u Maksimiru koju sustavno, koliko god mogu, pratim dvadesetak godina, kao i moj osobni projektni angažman na sličnim rekreativnim, neprivrednim sadržajima, ne daju mi pravo na optimizam.

Ovi prijedlozi izneseni na tribini Zagrebačkog salona 2. VI. 1982. moj su pokušaj demantiranja tog negativnog iskustva.